

Josef Vančura:

Právní jednání a akt vrchnostenský.

I. Pojem právního jednání a aktu vrchnostenského.

Právní norma jako projev vůle zákonodárné jest normou hypotetickou, jejíž uskutečnění v jednotlivém případě vázáno jest na určité podmínky. Podmínky tyto se stanoviska subjektu jsou dvojí: buď jsou to skutečnosti na jeho vůli nezávislé, buď jsou to projevy jeho vůle. Z těchto nejvýznamnější jsou ony, kdež vůle směřuje přímo k uskutečnění normy právní, t. j. ke vzniku těch právních účinků, jež normou abstraktně jsou stanoveny; relace tato může býti zase dvojí: vůle ve svém projevu je právně svobodna nebo vynucena.

Zní tudíž normy právní v těchto dvou případech takto: „Vůle může — musí projevití vznik právních účinků; projevil-li vůle vznik právních účinků, buďtež tu tyto účinky.“ Vůle buď právně svobodná, buď právně vynucená projevuje vznik právních účinků a projevem vůle uskutečňuje se norma právní, takže vznikají tyto chtěné právní účinky — onen akt jest právním jednáním, tento aktem vrchnostenským.

Plynou odtud definice obou aktů: „právní jednání jest projev vůle, v právně svobodném rozhodnutí stanovící vznik právních účinků“; „akt vrchnostenský jest projev vůle, v právně vynuceném rozhodnutí stanovící vznik právních účinků“.

II. Právní rozbor aktů.

Smlouva „A má dáti B 100 K“ jest právním jednáním, rozsudek „A má dáti B 100 K“ jest aktem vrchnostenským; v čem spočívá různá právní povaha obou aktů?

I. „Vůle může — musí projevití vznik právních účinků“ — právní jednání a akt vrchnostenský vyznačují se předně různou relací vůle k právním účinkům: vůle buď právně svobodná, buď právně vynucená směřuje ke vzniku jejich.

Vůle právně svobodná projevuje vznik právních účinků: norma právní stanoví zde tudíž pouze meze volného rozhodování vůle, t. j. právně svobodného chtění jejího; i tam, kde subjekt jest vázán (n. př. smlouvou) k určitému projevu vůle, jest

akt přes to právně nevynutitelným projevem svobodného jeho chtění. Subjekt vůle jest proto stranou aktu: právně svoboden stanoví vznik práva; akt sám je pak projevem svobodného chtění jedné nebo více stran („vůle A + B mohou projevití vznik právních účinků“) — tedy aktem jednostranným nebo vícestranným.

Vůle právně vynucená projevuje vznik právních účinků: norma právní (aby zaručena byla rovnoprávnost a bezpečnost právní) vynucuje zde tudíž určité chtění vůle, t. j. určité její rozhodnutí; poněvadž však norma nemůže (a ani nechce) plně určití činitele vůli vynucující, ponechává jí určitou sféru volnosti — sféru volného uvážení (*freies Ermessen*, *pouvoir discrétionnaire*); podle toho, zdali tito činitelé jsou normou více nebo méně určeni, je toto uvažování více méně volným nebo vázaným (udělení státního občanství, osvědčení právního poměru), ale juristickou povahou se neliší: podstatou svou je právně nevázaným myšlením vůle a rozhodnou je tedy volnost tohoto od normy, nikoliv však rozsah této volnosti (podobně Bernatzik, W. Jellinek, v. Verdross; jinak v. Laun). Subjekt vůle jest proto vrchnostenským nalézatelem aktu: právně vynucen vrchnostensky nalézá vznik práva; poněvadž tím je však jen stát, je akt sám projevem vůle státní (aktem státní exekutivy) a projev vůle osoby třetí může býti jen podmínkou aktu („vůle A musí projevití vznik právních účinků, chce-li vůle B“).

II. „Projeví-li vůle vznik právních účinků, buďtež tu tyto účinky“ — právní jednání a akt vrchnostenský vyznačují se dále toutož relací vůle k normě právní: s projevem vůle spojuje norma právní vznik právních účinků.

Z této relace vůle k normě právní plyne dvojí:

a) každá vůle právní jest (formálně) právně rovnocenná: projev její jest stejně podmínkou uskutečnění normy právní;

b) každý akt právní jest (formálně) právně stejně účinným: uskutečňuje se jím vždy norma právní. Proto panující pojetí aktů jednostranných a dvojstranných (A), podle právní rovnocennosti vůle státní a soukromé, i panující pojetí aktů konstitutivních a deklaratorních (B), podle právních účinků, musí býti ve své právní konstrukci nutně pochybeno.

A. 1. Teorie dělí akty, které vznikají projevem vůle státní a

soukromé na jednostranné a dvojstranné podle vzájemné právní relace obou vůlí: buď obě jsou si právně rovnocenný — akt jest dvojstranným (smlouvou), buď nerovnocenný — akt jest jednostranným. Jde tu tedy o problém (formální) rovnocennosti vůle státní a soukromé vztahem k normě právní a ten řeší se různě, podle toho, zdali zastává či popírá se dualismus právní.

a) Ti, kdož zastávají dualismus právní, dělí právě dle tohoto momentu právo na soukromé a veřejné: kdežto tam vystupuje stát jen jako strana osobě soukromé právně rovnocenná, zde vystupuje jako vrchnost osobě poddané právně nadřízená. „Das Verhältnis zwischen Staat und Untertan“, praví o tom O. Meyer v „Deutsches Verwaltungsrecht“ 1895 I. 67, „ist das einer rechtlichen Ungleichheit: der Staat hat auf seiner Seite die öffentliche Gewalt. Gewalt bedeutet die Fähigkeit eines rechtlich überwiegenden Willens“.

Předpokládá-li proto akt projev vůle státní a soukromé, které směřují ke vzniku právních účinků, je v právu soukromém akt takový projevem dvou vůlí právně rovnocenných — tedy aktem dvojstranným (smlouvou soukromoprávní); v právu veřejném však projev vůle soukromé jest jen podmínkou uvolňující vrchnostenskou moc státu, z jehož vůle pak akt jednostranně vzniká — akt jest tedy aktem jednostranným. Sporno jest pouze, zdali i zde možny jsou případy, kdy obě vůle jsou právně rovnocenný a akt proto dvojstranným (smlouvou veřejnoprávní). Jedni — O. Myer, u nás Pražák (Rakouské správní právo 1905, I. 112 a n.) — vylučují vůbec tento případ jako důsledek „aus dem das öffentliche Recht beherrschenden Grundsatz der allseitig bindenden Kraft des Staatswillens“ (O. Meyer, Archiv. f. öff. R. III. 42), druzí — zvláště Laband, Jellinek, u nás Hoetzel (Nauka o správních aktech 1907, s. 72 a n.) — připouštějí jej však tam, kde stát vchází v nový poměr mocenský k osobě soukromé (na př. státní občanství) a zasahuje tím do právem chráněné sféry její, poněvadž osoba soukromá je zde od státu právně neodvislá a tím i rovnocenná — projev její vůle jest tedy projevem vůle smluvní.

b) Ti, kdož, popírají dualismus právní, vylučují vůbec možnost právní nerovnocennosti vůle státní a soukromé. Právní řád propůjčuje státu i osobě soukromé osobnost právní:

oba jsou si tedy jako subjekty právní rovnocenny. Vrchnostenský akt onoho i právní jednání tohoto jest stejně jen projevem vůle právního subjektu, s nímž právní řád spojuje určité právní účinky; vrchnostenský poměr jest pak jen obsahem právního poměru a subjekt takového aktu není tím právně nadřazen ostatním subjektům právním.

Předpokládá-li proto akt projev vůle státní a soukromé, které směřují ke vzniku právních účinků, jsou — jak dovozuje Kelsen A. f. öf. R. XXXI. s. 239 a n. — oba projevy společně podmínkou uskutečnění normy právní: obě vůle jsou si tedy právně rovnocenny a akt jest vždy dvojstranným (smlouvou).

2. Panující teorie dělí akty jednostranné a dvoustranné dle vzájemné právní relace, vůle státní a soukromé: buď obě jsou vztahem k normě právní rovnocenny — akt jest dvoustranným, buď nerovnocenny — akt jest jednostranným. A však vzájemná právní relace obou vůlí není určena jen jednou, nýbrž dvěma relacemi vůle: teprve tato rozhoduje pak o různé právní povaze aktu; neboť vzniká-li akt projevem vůle, tu právně rozhodnou jest 1. jednak relace vůle k normě právní, 2. jednak relace vůle k právním účinkům: vzniká-li tudíž akt projevem dvou vůlí, tu vzájemná právní relace jejich nezávisí jen na prvé, nýbrž na i druhé relaci každé vůle; poněvadž však projev každé vůle jest stejně podmínkou uskutečnění normy právní, ale subjekt vůlí projevující může býti buď stranou aktu, buď jeho vrchnostenským nalézatelem — nespočívá různá právní relace obou vůlí (a tím i různá právní povaha aktu) v různé relaci obou vůlí k normě právní, nýbrž v různé relaci jich k právním účinkům.

Proto pokud akt předpokládá projev vůle státní a soukromé, které směřují ke vzniku právních účinků, tu dvojí možná právní relace obou vůlí nejví se tak, že stát jest buď stranou osobě soukromé právně rovnocennou, buď vrchností osobě poddané právně nadřazenou (srov. různě u O. Meyera, Jellinka, Kelsena) a akt dle toho dvoustranným nebo jednostranným, nýbrž tak, že oba jsou sice stejně subjekty právními (takže poměr vrchnostenský mezi nimi jest vyloučen), ale buď oba jsou stranami aktu („vůle státní a soukromá mohou projeviti vznik právních účinků“), buď jeden vrchnostenským nalézatelem aktu, druhý žadatelem jeho („vůle státní musí projeviti vznik právních účinků, chce-li vůle

soukromá“) a akt dle toho dvoustranným právním jednáním (smlouvou) nebo aktem vrchnostenským, závislým na projevu vůle soukromé.

V aktech, kterými vzniká služební poměr občanský (α), veřejný poměr úřední (β), nucený poměr úřední (γ); užívací právo na věci v občanském vlastnictví státu (α), na veřejném institutu (β); živnost koncesovaná (γ), živnost volná (δ) — jest stát i osoba soukromá stejně subjektem právním, ale buď (α) akt vzniká projevem svobodného chtění obou (dvojstranné právní jednání, smlouva), buď vrchnostenským nalezením státu, které je (β) nebo není (γ) závislo na projevu vůle soukromé (akt vrchnostenský), buď (δ) pouhým projevem svobodného chtění osoby soukromé bez vrchnostenského nalezení státem (jednostranné právní jednání).

B. 1. Teorie dělí akty dle právních účinků na konstitutivní, které právní poměry tvoří a deklaratorní, které právní poměry (vrchnostensky) osvědčují. Jde tu tedy o různou kausální relaci aktu k projevenému právnímu poměru: prvý jest příčinou, druhý jen úsudkem; to jest v podstatě stanovisko, teorií obecně přijímané. Bernatzik „Rechtssprechung und materielle Rechtskraft“ 1886 s. 7 a n. dělí akty na rozhodnutí, Entscheidungen, „Schlüsse mit welchen ausgesprochen wird, dass ein konkreter Tatbestand den Anwendungsfall einer abstrakten Rechtsnorm bildet“ a opatření, Verfügungen, „beabsichtigte Hervorbringungen äusserer Wirkungen, um einen von der Rechtsordnung in abstrakto vorgezeichneten Erfolg zu erzielen“. Ulbrich „Das öst. Staatsrecht“ 1909 s. 251: „Die obrigkeitlichen Verfügungen können deklarativ (rechtsanwendend) oder konstitutiv (rechtschöpferisch) wirken, je nach dem sie in der einfachen Gesetzanwendung auf bereits vorhandene Rechtsverhältnisse bestehen, oder Rechtsverhältnisse erst schaffen“.

2. Panující teorie, domnívajíc se dělití akty dle různé kausální relace aktu k právnímu poměru, staví proti sobě akty, které nový právní poměr tvoří a akty, které stávající právní poměr osvědčují. Jest však akt deklaratorní již tím, že stávající právní poměr osvědčuje, v jiné kausální relaci k právnímu poměru nežli akt konstitutivní? Nikoliv, neboť tyto dvě relace nestojí proti sobě, nýbrž vedle sebe: akt deklaratorní jest zajisté 1. jednak aktem, který stávající právní poměr osvědčuje — tedy úsudkem, 2. jednak aktem, z něhož osvědčený právní

poměr pro příště čerpá svou právní relevanci — tedy příčinou. „Des Urteil A sei schuldig B 100 Mk zu bezahlen“, praví sám Bernatzik *loc. cit.* s. 72. „enthält zweierlei: 1. die Entscheidung über das Rechtsverhältnis, welches diesem Befehle zu Grunde liegt, 2. die Verfügung, d. i. den Befehl zur Zahlung“.

Pokud proto akt jest konstitutivním nebo deklaratorním, nejde tu o různý právní účinek aktu, nýbrž o různý — pro právní povahu jeho irelevantní — obsah aktu: Tradice dle § 426 obč. zák., rozsudek konstitutivní dle § 841 obč. zák., i rozsudek určovací dle § 228 c. s. ř. jest vždy aktem právním, z něhož projevený poměr čerpá svou právní relevanci, ale obsah jejich jest různý: založení neb osvědčení právního poměru; ne tedy podle toho, zda-li je příčinou nebo úsudkem, nýbrž podle toho, jaký je účel jeho, akt nový právní poměr zakládá nebo stávající osvědčuje — projevený právní poměr však v obou případech čerpá z aktu svou právní relaci. (Tak již Kormann „System der rechtsgeschäftlichen Staatsakte“ 1910 dělí s tohoto stanoviska akty na práva zakládající, měnící, rušící a osvědčující.) Akty konstitutivní a deklaratorní liší se tudíž svým obsahem — kauzální pojetí panující jest proto pochybeno ve své logické konstrukci a tím i vadným závěr Weyra (*Öst. Zeitschrift f. öff. Recht* III. s. 490 a n.), který zavrhuje vůbec tyto akty z důvodu metody právní, vylučující kauzalitu z oblasti práva.

Také akt deklaratorní a ověření jest stejně aktem právním s vlastními, vůlí chtěnými právními účely, avšak osvědčený právní poměr sám buď čerpá, buď nečerpá pro příště z aktu svou právní relevanci: tam proto osvědčený právní poměr ve svém trvání závislým jest na aktu, zde akt na osvědčeném právním poměru. Oba akty liší se tudíž svým obsahem; nikoliv však tím, že jeden osvědčuje poměr právní, druhý jen faktický, jak soudí Bernatzik — poměr jest stejně právně relevantním; ani tím, že jeden jest právním jednáním, druhý právním činem, jak soudí Kormann — vůle směřuje stejně k vzniku právních účinků a oba jsou aktem vrchnostenským.

III. Právní povaha aktů.

Akty, s nimiž norma právní spojuje vznik právních účinků,

různiti jest na tři kategorie podle toho, zdali právní účinky vznikají,

- a) protože vůle právně svobodná vznik jejich chce,
- b) protože vůle právně vynucená vznik jejich chce,
- c) aniž vůle vznik jejich chce.

Prvý akt jest právním jednáním, druhý aktem vrchnostenským, třetí právním činem. Právní jednání a akt vrchnostenský, jako projevy vůle v právně svobodném aneb vynuceném rozhodnutí stanovící vznik právních účinků, vyznačují se tudíž blíže co do své právní povahy:

1. různou relací vůle k právním účinkům — vůle právně svobodná nebo právně vynucená směřuje k vzniku jejich. Tam vůle právně svobodná projevuje vznik práva: subjekt vůle jest proto stranou aktu, zde vůle právně vynucená projevuje vznik práva: subjekt vůle jest proto vrchnostenským nalézatelem aktu; tam norma právní stanoví pouze meze volného rozhodování vůle, t. j. právně svobodného chtění jejího, zde norma právní vynucuje určité chtění vůle, ponechávajíc jí jen sféru volného uvážení, t. j. právně nevázaného myšlení; tam akt jest projevem vůle jedné neb více stran, tedy aktem jednostranným nebo vícestranným, zde akt jest projevem vůle státní, tedy aktem státní exekutivy a projev vůle osoby soukromé může býti jen podmínkou jeho;

2. tou že relací vůle k normě právní — s projevem vůle spojuje norma právní vznik chtěných účinků. Proto předně každá vůle právní jest (formálně) právně rovnocenná — projev její jest stejně podmínkou uskutečnění normy právní: pokud akt předpokládá projev vůle státní a soukromé, tu dvojí možná právní relace obou vůlí nespočívá v různé relaci jejich k normě právní, (jak se obecně soudí), takže stát jest buď stranou osobě soukromé právně rovnocennou nebo vrchností osobě poddané právně nadřazenou, a akt dle toho dvojstranným nebo jednostranným, nýbrž v různé relaci jejich k právním účinkům, takže stát i osoba soukromá jsou sice stejně subjekty právními, ale buď jsou oba stranami aktu, buď onen vrchnostenským jeho nalézatelem, tato žadatelem, a akt dle toho dvojstranným právním jednáním nebo aktem vrchnostenským, závislým na projevu vůle osoby soukromé. Proto za druhé každý akt právní jest (formálně) právně stejně účinným — uskutečňuje se jím vždy.

norma právní: pokud akt jest konstitutivním nebo deklaratorním, nejde tu o různý právní účinek aktu, (jak se obecně soudí), nýbrž o různý obsah jeho — ne podle toho, zda akt je příčinou nebo úsudkem, nýbrž podle toho, jaký je účel jeho, akt právní nový poměr zakládá nebo stávající osvědčuje — projevený právní poměr však vždy čerpá z aktu svou právní relevancí.

Nesprávně jest proto panující pojetí právního jednání a aktu vrchnostenského, jemuž právní jednání jsou — v definici něm. obč. zákoníka — „Handlungen, bei denen der Wille des Handelnden auf den Eintritt bestimmter Rechtsfolgen gerichtet ist“ a akty vrchnostenské následkem toho podle jedněch jsou právními jednáními — a sice všechny akty: Kormann (l. c. s. 22: „jede Willenserklärung, die nicht Rechtssetzung ist, ist Rechtsgeschäft“), Kelsen; nebo jen akty konstitutivní: Laband O. Meyer, Ulbrich, Fleiner —, podle druhých pak liší se od nich relací subjektu k normě právní — Bernatzik, Tezner (Öst. Zeitschr. f. öff. R. I. s. 15 oba akty jsou „ebenso verschieden, wie die Obrigkeit oder die Behörde von der Partei und wie das öffentliche Recht oder das Recht der öffentlichen Gewalt vom Privatrecht“).

Literatura.

Část všeobecná.

Kerner Robert Joseph, Slavic Europe. A selected bibliography in the western european languages comprising history, languages and literatures. Cambridge (Mass. U. S. A.), Harvard University Press 1918. Stran XXIV. a 402.

Upozorňujeme na bibliografické dílo krajana našeho dra. Roberta Knera, profesora missourijské university, jež vyšlo v posledním roce světové války v Cambridgi ve státě Massachusetts nákladem Harvardské universitní tiskárny. Spis byl hotov již na počátku války. Autor ukazuje v předmluvě na potřebu takové knihy, která by západním národům podala co možná podrobný přehled literatury zabývající se slovanskými národy. Původně zanášel se spisovatel myšlenkou vydati bibliografii nejdůležitějších prací o Slovanstvu, psaných ve všech jazycích (nevyjímajíc ani slovanské). Pro veliké obtíže, stavějící se v cestu takovému dílu, rozhodl se však konečně přestatí jen na bibliografii prací sepsaných v západoevropských jazycích, a to pokud běží o dějiny, řeči a literatury slovanských národů.

Válka světová ukázala, jak málo vědí západní národové o Slovanstvu,